

ESEJU KONKURSAM:

“KĀ SAGLABĀT ATVĒRTU SABIEDRĪBU LATVIJĀ? SABIEDRĪBAS PRIZMA.”

Darba AUTORE: MARTA SUVEIZDA, LATVIJAS UNIVERSITĀTES BAKALaura
STUDIJU 3. KURSA STUDENTE

Rīga, 2017

IEVADS

Mūsdienu pasaule pēdējo gadsimtu laikā ir piedzīvojusi strauju progresu - ne tikai nodrošinot tehnoloģisko izaugsmi, lai nodrošinātu izdzīvošanu un uzlabotu dzīves vispārējos apstākļus, bet arī rūpējoties par paša zināšanu un progresa virzītāja, cilvēka, iespējām augt, attīstīties un līdzdarboties kolektīvajās norisēs, un regulēt tajās notiekošos procesus. Nevienā citā laikmetā līdz šim parastam sabiedrības loceklim nav bijusi tik brīnišķīga iespēja piekļūt informācijai, un vēl jo vairāk - pašam producēt un izplatīt savas idejas plašākam interesentu lokam. Laikā, kad pasaulē ir radušies kanāli caur kuriem informāciju uztvert un pārraidīt, jāpaujā - cik liela loma konkrētajā procesā ir tieši sabiedrībai un indivīda līdzdalībai tajā?

Lūkojoties uz šiem izaugsmes augļiem un to pieejamības publikai, jāsecina, ka pastāv vairāki ierobežojumi - informācijas uztveramībai aktuālajā laikā cilvēka maņas un spējas krietni vien iepaliek no jau radīto lieljaudas datoru un programmu spējām. Kā lai indivīds, sabiedrības sīkākā vienība, spēj izdzīvot šajā bagātīgi pārsātinātajā un tai pašā laikā ne vienmēr precīzajā informācijas laikmetā? Un vēl jo vairāk - kā lēmumpieņēmēji var orientēties nepārtraukti mainīgajā datu un situāciju labirintā, lai pieņemtu sabiedrības lielāko vairākumu apmierinošu lēmumu?

Kā tas ietekmē ne tikai indivīda, bet arī kopējās sabiedrības spēju racionāli un konstruktīvi veidot viedokli no pieejamās informācijas, pavēršot šos datu un ziņu resursus ne tikai pasīvā un nepārtrauktā informācijas uzņemšanas un pārstrādes plūsmā, bet gan aktīvā spējā izmantot šīs zināšanas un iesaistīties esošajos notikumos? Kādēļ ir vērtīgi pieņemt citu sabiedrības locekļu viedokli, veidot dialogu ar iesaistītajām pusēm, iesaistoties sociālā kapitāla veidošanā, nevis radīt strikti nodalītas nometnes ar aizsarggrāvjiem un vienmēr šaut gataviem lielgabaliem, līdzko pretinieks parādās pie horizonta?

Kā īsti mūsdienu demokrātijā darbojas rīki, ar kuriem sabiedrība var piekļūt atslēgām, kas paver durvis uz atvērtību, izpratni un kopējā labuma sniegšanu ne tikai sev, bet arī citiem? Vai Latvijas sabiedrība, lūkojoties caur tās līdzdalības prizmu, spēj izmantot demokrātijas dāvātās priekšrocības, vai tomēr tā demokrātiju uzlūko kā lāstu un iepriekšējo paaudžu radīto nastu?

1. Pastāvošie rīki, lai veicinātu sabiedrības atvērtību

“Demokrātija” ir viens no politikas zinātnes jēdzieniem, kas tiek visnotaļ plaši apspriests un interpretēts. Uz pasaules nav divu šīs pārvaldes iekārtu pārstāvošu valstu, kurās demokrātija darbotos pilnīgi vienādi - tā dažādās variācijās sastopama kā konkrētās valsts pilsoņu brīvības izpratnes manifestācija.

Tomēr viena no kopīgajām iezīmēm, kas vieno demokrātiskas valstis - tā ir līdzdalība kā pazīme, kas norāda, ka indivīdam pastāv iespēja kaut ko mainīt un ietekmēt no pašā sistēmā esošajām problēmām, piedāvājot savu risinājumu. Demokrātija dāvā indivīdam balsi kā rīku, kas ir būtisks dialogā ar lēmuma pieņēmējiem, kuru rokās atrodas resursi un vara tos pārdalīt par labu vienai vai otrai interešu grupai, veicinot atvērtību, jo demokrātija ļauj iesaistīties ikvienam, kas ir tās loceklis.

Definējot terminu “līdzdalība” Sidnijs Verba (Sidney Verba) (1967), jēdzienā kā kodola elementu ir iekļāvis, konkrēti, “indivīda spēju mērķtiecīgi ietekmēt lēmuma pieņēmēju.”¹ Bez tam autors nodala arī *veiksmīgas* līdzdalības izpratni - viņaprāt, tā “attiecas uz tādām darbībām, kurām vismaz daļēji ir būtiski tieša ietekme uz lēmumu.”² Verba savā darbā tieši definē līdzdalību ar indivīda vai grupas mērķi ietekmēt lēmumu, šajā klasifikācijā neiekļaujot pasīvu līdzdalību notikumos, piemēram, došanos gājienos par kādu ideju vai apmeklējot prezidenta inaugurācijas pasākumu, lai vērotu, nevis izteiktu viedokli, iesaistītos.³ Kings (King), Feltejs (Feltey) un Susels (Susel) (1998) norāda uz vēl vienu svarīgu aspektu saistībā ar līdzdalību - lai tā notiktu, ir jābūt to veicinošiem mehānismiem.⁴ Šādi mehānismi, aktīvas līdzdalības gadījumā Latvijā ir: iespējas piedalīties Saeimas, pašvaldību vēlēšanās, parakstu vākšanas kādai iniciatīvai, politiskas petīcijas parakstīšana, dalība un darbība kādā nevalstiskā organizācijā, personīga kontaktēšanās ar politiķiem (tikšanās, vēstuļu un e-pastu sūtīšana).

Autore uzskata, ka šie elementi vislabāk ir piemēroti “līdzdalības” determinēšanai, un analizējamo terminu aplūkos iepriekšminētajā šķautnē - kā aktīvu indivīda vai grupas rīcību vai

¹ Verba S.,(Sep., 1967) *Democratic Participation*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 373, Social Goals and Indicators for American Society, Volume 2 , pp. 53-78 Published by: Sage Publications, Inc. in association with the American Academy of Political and Social Science URL: <http://www.jstor.org/stable/1037353>

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ Wang X.,(Jun., 2001) *Assessing Public Participation in U.S. Cities* Public Performance & Management Review. Vol. 24, No. 4 , pp. 322-336 Published by: Taylor & Francis, Ltd. URL: <http://www.jstor.org/stable/3381222>

tās kopumu ar mērķi panākt/mainīt lēmuma pieņemšanas un ieviešanas procesu, sadarbojoties ar lēmuma pieņēmējiem, kuru rokās ir resursi, šiem elementiem mijiedarbojoties un veicinot komunikāciju vienam ar otru.

Kādēļ aktīva līdzdalība ir viens no veidiem kā sabiedrību padarīt labāku, vairākumam draudzīgāku un tolerantu attiecībā pret tās minoritātēm? Analizējot akadēmiķu teorētiskās atziņas par pilsonisko sabiedrību un labumu, ko ir iespējams gūt no tās, autore noskaidroja sekojošo: pirmkārt, pilsoniskās sabiedrības rokās ir galvenais resurss, kā nereti trūkst lēmumpieņēmējiem - laiks un zināšanu apjoms, ko izmantot vietēju problēmsituāciju risināšanai.⁵ ⁶ Mūsdienu sabiedrības un demokrātijas pamatā ir attālināšanās no centralizācijas lēmumu pieņemšanā, arvien lielāku nozīmi piešķirot tieši decentralizācijai, ļaujot vēlētiem noteiktās teritoriālās un/vai administratīvās vienības pārstāvjiem pieņemt lēmumus par to, kā vislabāk risināt vietējās problēmas.⁷

Tomēr ne vienmēr apgabala vēlētajām amatpersonām ir iespējams apzināt un atrisināt pilnīgi visas vietējās vajadzības, un veikt šo interešu agregāciju resursu pārdalē. Šādos gadījumos lieliski talkā nāk tieši vietējie iedzīvotāji, kuri, dzīvojot noteiktajā pārvaldes apgabalā, spēj identificēt problēmas un ieteikt savus risinājumus tām, atvieglojot lēmumpieņēmējiem tieši izaugsmi kavējošo šķēršļu noteikšanu, ļaujot uzreiz izvērtēt nepieciešamo risinājumu.⁸ Savukārt, Verba savos spriedumos par pilsonisko līdzdalību un lēmumu kvalitāti, kas izriet no tās, ir piesardzīgs - viņš norāda, ka pilsoņu līdzdalība veicina pašu lēmumu pieņemšanas procesu, bet var nebūt rādītājs tam, ka izrietošais rezultāts ir iespējami augstākais.⁹

Otrkārt, sabiedrība pati par sevi nevēlas zaudēt saikni ar pārvaldi un tai piešķirto varu.¹⁰ Tas nozīmē to, ka indivīdi ir ieinteresēti sava veida varas saglabāšanai, lai atgādinātu ieceltajiem pārstāvjiem, kādēļ viņi atrodas savā pozīcijā. Līdzdalība ir viens no veidiem, kā to ir iespējams

⁵ Wang X.,(Jun., 2001) Assessing Public Participation in U.S. Cities Public Performance & Management Review. Vol. 24, No. 4 , pp. 322-336Published by: Taylor & Francis, Ltd. URL: <http://www.jstor.org/stable/3381222>

⁶ Turpat.

⁷ Prakash S., D., (June 2001) The State, Civil Society and Democracy: A Note. The Indian Journal of Political Science, Vol. 62, No. 2 , pp. 241-252 Published by: Indian Political Science AssociationURL: <http://www.jstor.org/stable/42753670>

⁸ Turpat.

⁹ Verba S.,(Sep., 1967) *Democratic Participation*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 373, Social Goals and Indicators for American Society, Volume 2 , pp. 53-78 Published by: Sage Publications, Inc. in association with the American Academy of Political and Social Science URL: <http://www.jstor.org/stable/1037353>

¹⁰ Wang X.,(Jun., 2001) Assessing Public Participation in U.S. Cities Public Performance & Management Review. Vol. 24, No. 4 , pp. 322-336Published by: Taylor & Francis, Ltd. URL: <http://www.jstor.org/stable/3381222>

izdarīt, neieņemot kādu no lēmumu pieņēmēju amatiem.¹¹ Tomēr ne vienmēr tā saucamā “tautas balss” tiek uzklautāta - resursu ierobežotības dēļ, līdzdalība to pārdalē ir tikai viena no metodēm, kā iesaistītās puses spēj vienoties par kompromisu, bet resursi tik un tā paliek to turētāju pusē.¹²

Treškārt, iesaiste lēmumu pieņemšanas procesā, pēc teorētiskajā literatūrā atrodamās informācijas, veicina augstākas prasības atklātības un tā saucamā “caurspīdīguma” palielināšanos līdzdalībā iesaistīto pušu starpā.¹³ Rīcībpolitikas saņēmēju auditorijas puse pieprasa pēc iespējas kvalitatīvāku informāciju un atgriezenisko saiti politikas un rīcībpolitikas īstenošanas procesam.¹⁴ Ar aktīvu līdzdalību iedzīvotāji ir tuvāk uz viņiem vērsto rīcībpolitikas lēmumu izvērtēšanai, kas viņus iedrošina labāk izprast, kā lēmums tiek pieņemts un īstenots, veicinot kopējo uzticību valdībai un sistēmai, jo liek viņiem apgūt un pašauties uz zināšanām par vajadzīgajiem līdzekļiem savu interešu un rezultātu gūšanai.¹⁵

Tāpat teorētiskajos avotos atrodamie aktīvas līdzdalības ieguvumi ir sekojošie - iespēja sniegt lēmumpieņēmējiem precīzāku un detalizētāku vietējo informāciju no iedzīvotāju puses kuri dzīvo noteiktajā apgabalā un ir ieinteresēti pēc iespējas kvalitatīvāku lēmumu pieņemšanai¹⁶; iedzīvotāju spēja atgādināt lēmumu pieņēmējiem, kam tieši viņi strādā¹⁷; kopējās uzticības valdībai veicināšana.

2.Vide, kurā līdzdalība darbojas un spēj uzlabot atvērtību, pieejamību un sniegt kopējo labumu

Lai arī iepriekšējā nodaļā aprakstītie teorētiskie pieņēmumi par sabiedrības līdzdalību norāda uz tās derīgumu demokrātijā, tomēr jāpaujā - kādā vidē tie darbojas, un kas stimulē indivīdu

¹¹ Turpat.

¹² Turpat.

¹³ Jeong H. O., (December 2013) From Civic Participation to Political Participation Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, Vol. 24, No. 4, pp. 1138-1158 URL: <http://www.jstor.org/stable/42629859>

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Turpat.

¹⁶ Prakash S., D., (June 2001) The State, Civil Society and Democracy: A Note. The Indian Journal of Political Science, Vol. 62, No. 2, pp. 241-252 Published by: Indian Political Science Association URL: <http://www.jstor.org/stable/42753670>

¹⁷ Wang X., (Jun., 2001) Assessing Public Participation in U.S. Cities Public Performance & Management Review. Vol. 24, No. 4, pp. 322-336 Published by: Taylor & Francis, Ltd. URL: <http://www.jstor.org/stable/3381222>

aktīvai rīcībai, lai notiktu mijiedarbība starp abiem politikas aģentiem - pilsoni un lēmumu pieņēmēju?

Kā jau autore teorētiskā apraksta sākumā norādīja, izpratne par demokrātiju un tās praktisko pielietojumu katrā valstī atšķiras. Bet kopīgais ir viens - demokrātija ir tautas vara, kurā ikkatram pilsonim ir tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā, to izvērtēšanā. Teorētiķi Almonds (Almond) un Verba (Verba) (1967) savus spriedumus veic, pētot ASV līdzdalību un tās formas.¹⁸ Satja Prakaš Dašs (Satya Prakash Dash) (2013) pievēršas tieši Indijas demokrātiskās līdzdalības izpētei.¹⁹ Tomēr viņi ņem vērā nevis vidi, bet tieši pašu līdzdalības akta īstenotāju - jau aktīvu, par savu taisnību iestāties gatavu sabiedrības locekli, kuram rūp savs un/vai grupas kopējais labums.

Autoresprāt, ir svarīgi izdalīt vidi, kurā līdzdalība no indivīda puses tiek veicināta un sagaidīta. Šī iemesla dēļ viņa iepazīnās ar Roberta Putnama idejām par sociālo kapitālu un tā nozīmi aktīvas līdzdalības veicināšanai.

“Sociālais kapitāls” ir politikas teorijā lietots apzīmējums, kas iekļauj indivīda zināšanu, attieksmju, uzvedības un atbalsta iespēju kopu, ko indivīds var izmantot sabiedrībā, lai tajā līdzdarbotos.²⁰ R. Putnams analizēja ASV sabiedrību ar mērķi noteikt, kādā mērā sabiedriskais sociālais tīklojums un neformālās sociālās saites nosaka aktīvas politiskās līdzdalības līmeni. Viņa darbā “Bowling Alone” (1995) tiek aprakstīts tas, ka pastāv būtiska saikne starp tā laika līdzdalības krišanos neformālajās organizācijās (sieviešu asociāciju līgās, baznīcās, sporta klubos u.c.) un līdzdalību politiskajos procesos.²¹ No tā var izsecināt to, ka līdzdalībai politiskajos procesos ir nepieciešams gana plašs atbalsta tīkls - citi indivīdi un viņu zināšanas var palīdzēt stiprināt pilsonisko sabiedrību. Palielinot savu sociālo tīklu, kas ir saistīts ar tiešo komunikāciju (tikšanās, darba grupu sapulces u.c.) ir iespējams attīstīt nepieciešamās prasmes un gūt papildus motivāciju problēmu apzināšanai un risināšanai.²²

¹⁸ Verba S., (Sep., 1967) *Democratic Participation*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 373, Social Goals and Indicators for American Society, Volume 2, pp. 53-78 Published by: Sage Publications, Inc. in association with the American Academy of Political and Social Science URL: <http://www.jstor.org/stable/1037353>

¹⁹ Prakash S., D., (June 2001) The State, Civil Society and Democracy: A Note. The Indian Journal of Political Science, Vol. 62, No. 2, pp. 241-252 Published by: Indian Political Science Association URL: <http://www.jstor.org/stable/42753670>

²⁰ Robert D. Putnam (1995) Bowling Alone: America's Declining Social Capital Journal of Democracy 6.1 65-78 URL: http://muse.jhu.edu.www.library.gatech.edu:2048/journals/journal_of_democracy

²¹ Turpat.

²² Turpat.

Lai arī sociālais kapitāls ir būtiska demokrātijas daļa, kas, autoresprāt, iet roku rokā ar aktīvu līdzdalību politiskajos procesos, nevar noliegt to, ka tā ir plūstoša un ļoti mainīga koncepcija, kuru nepieciešams pielāgot esošajai realitātei. Laikā, kad Putnams rakstīja savas teorētiskās atziņas par sociālo kapitālu, internets un tā vide, kurā indivīds varēja saņemt un izplatīt informāciju, nebija tik attīstīts, kā tas ir šodien.

Lai arī Putnama (Putnam) (1995) idejas ir kalpojušas par pamatu sociālā kapitāla nozīmes izpratnei kā vienam no līdzdalības vides ietekmējošajiem faktoriem, var apšaubīt viņa slēdzienu izmantošanu Centrāleiropas un Austrumeiropas gadījumos. Nikolajs Valkovs (Nikolay Valkov) (2009) apraksta tieši iepriekšminēto apgabalu atšķirības no ASV gadījuma - pirmkārt, Austrumeiropā, pie kuras pieder arī Latvija, demokrātijas tradīcijām nav tik gara pieredze totalitāro režīmu dēļ.²³

Otrkārt, salīdzinoši aktīva sociālo organizāciju veidošanās notiek vidē, kur pastāv relatīvi liela sociālā, reliģiskā un cita veida neviendabība - tāda ir ASV demokrātija, kuras vide aptver 320 miljonus valsts iedzīvotāju ar dažādu interešu, motīvu, sociālā stāvokļa u.c. faktoru ietekmi.²⁴ Latvijas gadījumā iedzīvotāju skaits pārsniedz nedaudz vairāk kā divus miljonus, un sabiedrība ir krietni homogēnāka, tādēļ dažādu interešu kolīzijas, autoresprāt, varētu būt mazākas, jo gluži fiziski visas iespējamās intereses nav pārstāvētas.

3. Līdzdalība ir sabiedrības atvērtība un vice versa

Ņemot vērā autores atlasītos teorētiskos materiālus par līdzdalību un tās lomu sabiedrībā, autore var secināt, ka līdzdalība var veicināt atvērtību. Atvērtība, viņasprāt, izpaužas kā līdzdalību pastiprinošs faktors - lai sabiedrība saglabātu interesi un vēlmi pēc iesaistes kopējos politikas un rīcībpolitikas procesos, ir vajadzīgi stimulējoša vide līdzdalības prasmju apguvei.

Autoresprāt, līdzdalībai kā būtiska komponente kalpo tieši sociālais kapitāls - investējot attiecību un sociālā tīklojuma veidošanā ar apkārtējiem iedzīvotājiem kaut vietējās pašvaldības robežās, rodas lielāka pārliecība un uzticība valdībai, kas tika pieminēts jau iepriekšējā nodaļā.

²³ Valkov N., (2009) Membership in voluntary organizations and democratic performance: European post-Communist countries in comparative perspective Published by Elsevier Ltd on behalf of The Regents of the University of California. doi: 10.1016/j.postcomstud.2009.02.008

²⁴ Valkov N., (2009) Membership in voluntary organizations and democratic performance: European post-Communist countries in comparative perspective Published by Elsevier Ltd on behalf of The Regents of the University of California. doi: 10.1016/j.postcomstud.2009.02.008

Esejas autore domā, ka sabiedrības atvērtības atslēga tiek glabāta līdzdalības un sociālā kapitāla savienībā. Šie pīlāri, izmantoti politiskās dzīves organizācijā un lēmumu pieņemšanā, ļauj izmantot demokrātijas varu un priekšrocības visiem, kuri ir ieinteresēti savas, kopienas un valsts dzīves uzlabošanā. Viņaspāt, līdzdalības prasmes ir jāizkopj jau skolā, tieši saistībā ar aktīvo līdzdalību vietējās pašvaldībās un, ja iespējams, ārpus tās - skolēniem jau no mazotnes būtu jāapzinās, ka viņu rokās ir vara un spējas mainīt spēles noteikumus, kad notiek lēmumu pieņemšana par viņiem saistošiem jautājumiem, piemēram, par apkārtējās vides uzlabošanu, lai samazinātu atkarību veicinošu produktu reklāmu apjomu uz reklāmobjektiem, kā to paveica skolēni ASV.²⁵

Šādas mazas, bet noteiktai grupai būtiskas darbības, kas tiek paveiktas sadarbojoties vienam ar otru, veicina arī kopējā sociālā kapitāla pieaugumu - uzticēšanās un sadarbība ir atbildes elements atvērtībai, it īpaši tik salīdzinoši nelielai un nepieredzējušai demokrātijai kāda tā ir Latvijā.

Autoresprāt, latviešu sabiedrībai ir jāizkāj no savām slavenajām viensētām un jāuzsāk kopēja sadarbība jau skolās un no mazotnes, lai virzītos pretī jaunam demokrātijas un kopējās uzticēšanās laikmetam, kad sociālais kapitāls un uzticība viens otram ļauj noticēt savām spējām un vairāk līdzdarboties savas apkaimes un valsts labā. Tieši jaunā demokrātijas paaudze, kura pārzinās tās nianses, spēs noturēt tām uzlikto pienākumu nastu, neiekrītot populisma un demagoģijas lamatās, kā tas diemžēl notiek mūsdienu sabiedrībā.

²⁵ Fleming L. N. (Fall 2011) *Service Learning as Civic Participation. American Secondary Education*, Vol. 40, No. 1, pp. 39-50 Published by: Dwight Schar College of Education, Ashland University URL: <http://www.jstor.org/stable/23100413>

Izmantotie infomācijas avoti

Fleming L. N. (Fall 2011) *Service Learning as Civic Participation*. *American Secondary Education*, Vol. 40, No. 1, pp. 39-50 Published by: Dwight Schar College of Education, Ashland University URL: <http://www.jstor.org/stable/23100413>

Jeong H. O., (December 2013) *From Civic Participation to Political Participation* *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Vol. 24, No. 4, pp. 1138-1158 URL: <http://www.jstor.org/stable/42629859>

Wang X., (Jun., 2001) *Assessing Public Participation in U.S. Cities Public Performance & Management Review*. Vol. 24, No. 4 , pp. 322-336 Published by: Taylor & Francis, Ltd. URL: <http://www.jstor.org/stable/3381222>

Verba S., (Sep., 1967) *Democratic Participation*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 373, Social Goals and Indicators for American Society, Volume 2 , pp. 53-78 Published by: Sage Publications, Inc. in association with the American Academy of Political and Social Science URL: <http://www.jstor.org/stable/1037353>

Prakash S., D., (June 2001) *The State, Civil Society and Democracy: A Note*. *The Indian Journal of Political Science*, Vol. 62, No. 2 , pp. 241-252 Published by: Indian Political Science Association URL: <http://www.jstor.org/stable/42753670>

Valkov N., (2009) *Membership in voluntary organizations and democratic performance: European post-Communist countries in comparative perspective* Published by Elsevier Ltd on behalf of The Regents of the University of California. doi: 10.1016/j.postcomstud.2009.02.008

Putnam D. R. (1995) *Bowling Alone: America's Declining Social Capital* *Journal of Democracy* 6.1 65-78 URL: http://muse.jhu.edu.www.library.gatech.edu:2048/journals/journal_of_democracy